

ТЕОРЕТИЧНІ Й ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОЗНАВСТВА

УДК 340.12

Гультай М. М. – доктор юридичних наук, суддя Конституційного Суду України, м. Київ;
Федоренко Т. О. – кандидат наук з державного управління, науковий консультант судді Конституційного Суду України, м. Київ

ПРАВО НАЦІЇ НА САМОВИЗНАЧЕННЯ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Досліджено філософсько-правовий вимір реалізації загальновизнаного права народів і націй на самовизначення як актуального питання сьогодення. Проаналізовано відповідну джерельну базу, зокрема праці вітчизняних та іноземних філософів, а також акти міжнародного права.

Ключові слова: відокремлення, возз'єднання, індивід, географія електоральна, лібералізм, народ, нація, націоналізм, самовизначення, соціум.

Термін «самовизначення» в юридичній літературі прийнято тлумачити у двох аспектах. По-перше, це невід'ємне право кожної людської спільноти на вільне облаштування свого громадського та політичного життя і самостійне визначення форми правління. По-друге, це принцип організації функціонування соціуму, який ґрунтується на природному праві та є провідною ідеєю лібералізму.

Саме тому ця політична течія, засновниками якої вважають англійського філософа Дж. Локка (1632–1704) та французького філософа-просвітника Ж.-Ж. Руссо (1712–1778), стала не лише ідеологією американської і французької революцій, а й основою конституційних актів низки країн світу в XIX–XX століттях.

Згідно з ученням Дж. Локка, до виникнення держави люди перебували в природному стані. «У додержавному суспільстві, – зазначав мислитель, – немає “війни всіх проти всіх”. Індивіди, не питаючи нічийого дозволу і не залежачи ні від чийої волі, вільно

розпоряджаються своєю особистістю і своєю власністю. Оскільки люди є... за природою вільними, рівними і незалежними, то ніхто не може бути виведений із цього стану й підпорядкований політичній владі іншого без власної згоди. Єдиний шлях, за допомогою якого будь-хто відмовляється від своєї природної свободи й одягає на себе пута громадянського суспільства, – це угода з іншими людьми про об'єднання в товариство для того, щоб зручно, успішно та мирно спільно жити, спокійно користуючись своєю власністю і перебуваючи в більшій безпеці, ніж та людина, яка не є членом суспільства. Це може зробити будь-яка кількість людей, оскільки тут немає шкоди для свободи інших людей, які, як і колись, залишаються в природному стані свободи. Коли яка-небудь кількість людей таким чином погодилася створити співтовариство або державу, то вони тим самим уже об'єднані й становлять єдиний політичний організм, у якому більшість має право діяти та вирішувати за інших. Тобто будь-яке мирне утворення держави ґрунтувалося на згоді народу» [1, с. 318].

«Оскільки люди не можуть створювати нових сил, – вважав Ж.-Ж. Руссо, – а можуть лише об'єднувати і спрямовувати сили вже наявні, то в них немає іншого засобу самозбереження, як, об'єднавшись з іншими людьми, утворити сукупність сил, здатну подолати протидію, підпорядкувати ці сили одному рушію і змусити їх діяти спільно. Ця сукупність сил може виникнути лише за спільних дій багатьох людей; проте, оскільки сила і свобода кожної людини – головні знаряддя самозбереження, як може вона їх віддати, не завдаючи собі шкоди... Ця складність... може бути виражена в таких положеннях: знайти таку форму асоціації, яка захищає всією загальною силою особистість і майно кожного із членів асоціації та завдяки якій кожен, об'єднуючись з рештою, підкоряється, однак тільки самому собі й залишається настільки ж вільним, як і раніше. Таке основне завдання дає змогу виконати суспільний договір» [2, с. 39].

Отже, засновники лібералізму, визнаючи право соціуму на самовизначення та встановлення правил співіснування, стверджували, що ці правила повинні максимально враховувати права й інтереси кожного з його членів.

Інший підхід до тлумачення права на самовизначення обстоювали ідеологи іншої політичної течії – націоналізму, який, згідно з визначенням німецького філософа

Й. Г. Гердера (1744–1803), означає напрям політики, базовим принципом якого є теза про цінність нації як найвищої форми суспільної єдності та її первинності в державотворчому процесі.

Націоналізм проповідує вірність і відданість своїй нації, політичну незалежність, роботу на благо власного народу, утвердження національної самосвідомості для захисту умов життя нації, її території мешкання, економічних ресурсів, духовних цінностей та ґрунтується на національному почутті, яке споріднене з патріотизмом [3, с. 59].

Націоналізм, – зазначав І. Франко, – це любов до всього людства, виражена в конкретних справах на благо своєї нації. Усе, що сягає за межі нації, – це або фарисейство людей, які інтернаціональними ідеалами прагнуть прикрити свої змагання до панування однієї нації над іншою, або хворобливу сентиментальність фантастів, що намагаються широкими «вселюдськими» фразами приховати своє духовне відчуження від рідної нації [4, с. 416].

Послідовно на цьому підґрунті почала формуватися й теорія національного самовизначення, тобто право кожного народу на визволення й утворення власної самостійної держави або добровільне встановлення взаємин з іншими державами шляхом федерації чи автономії.

На думку вітчизняного історика Г. Касьянова, залежно від інтенсивності еволюції процес становлення феномену націоналізму має такі стадії:

- елементарно-зародкова, під час якої на усвідомленому рівні виявляється елементарна захисна реакція спільноти в разі виникнення зовнішньої загрози її біологічному існуванню, території;

- емотивно-культурницька, коли особистість відчуває емоційний зв'язок зі своєю спільнотою – її мовою, культурою, традиціями, інститутами, історією тощо;

- раціонально-доктринальна, коли націоналізм остаточно виходить поза рівень підсвідомості у сферу свідомості, а прагматичні міркування стають головними мотивами, якими керується особистість у своїх стосунках зі спільнотою, нацією, хоча початковий імпульс усе ж таки має виключно емотивну сутність. Націоналізм цього типу остаточно набуває політичної форми, а інколи на доктринальному рівні трансформується в імперіалізм;

– ідеологічна, якій, на відміну від попередніх, притаманне перетворення націоналізму на штучну конструкцію, коли суб'єктивні прагнення усвідомлюються як об'єктивна реальність, турбота про буття нації, єдність національної території, гордість або біль з приводу успіхів чи негараздів нації, переживання і сподівання щодо її майбутнього стають складовими ідеології, яка є загальноприйнятною та усвідомленою більшістю населення, що стає предметом цілеспрямованої пропаганди;

– ірраціональна, яка здебільшого виникає внаслідок національних поразок, принизливих умов мирних угод (німецький націоналізм 1930–40-х років, російський панславизм напередодні Першої світової війни та пов'язаний з ностальгією за Радянським Союзом) [5, с. 216].

Суддя Конституційного Суду України у відставці А. Стрижак стверджує, що в першій половині ХХ ст. навіть з'явилася самостійна наукова дисципліна – електоральна географія (географія виборів) як напрям політико-географічних досліджень, пов'язаний з виявленням територіальних (просторових) особливостей (закономірностей) поведінки населення у зв'язку з виборами до основних представницьких органів державної влади й місцевого самоврядування. Її виникненню як самостійної допоміжної дисципліни треба завдячувати французькому географу А. Зігфріду (1875–1959), який уперше дослідив феномен екологічної асоціації та встановив наявність безпосереднього зв'язку між природними особливостями й результатами голосування в західній частині своєї країни [6, с. 358].

«Кожна партія або, точніше, кожна політична тенденція, – зауважував дослідник, – має свою привілейовану територію; так само, як існують геологічні або економічні регіони, є також політичні регіони. Політичний клімат можна вивчати так само, як і клімат природний. Попри оманливу видимість, громадська думка залежно від регіонів зберігає певну сталість. Під мінливою картиною політичних виборів можна простежити глибші й постійні тенденції, що відображають регіональний темперамент» [7, с. 34–35].

Основна відмінність самовизначення в контексті ліберальної та націоналістичної ідеології полягає в тому, що згідно з першою це право належить населенню певного територіального утворення, а друга обстоює це право переважно для представників певної національності, наприклад, для

російськомовної спільноти Криму та південно-східних регіонів або україномовного населення України. Тому рівень цивілізованості націоналістичних течій залежить саме від їхньої толерантності до своїх ідеологічних візаві, який нині, на жаль, є вкрай низьким.

У юридичній літературі зазначають, що національні відносини в сучасному світі підпорядковані дії двох взаємозалежних тенденцій: по-перше, формування й розвиток націй, їх боротьба за рівноправність і самостійність, створення держав; по-друге, порушення національних кордонів, посилення зв'язків і взаємного співробітництва, інтеграційних процесів на підставі об'єктивного процесу інтернаціоналізації всіх аспектів суспільного життя.

Ігнорування цих тенденцій на користь суто націоналістичних виявів може не тільки загострити національне питання в окремих державах, а й спричинити непередбачувані наслідки в глобальному, світовому масштабі [8, с. 23–24].

Історичний досвід свідчить, що наслідками прийняття державою як ідеології націоналізму, не обмеженого ліберальними моральними критеріями, згодом стає агресивна зовнішня політика. Саме тому в другій половині XX ст. впливові міжнародні організації ухвалили низку актів з метою узгодити інтереси представників як національних меншин, так і більшості.

Деякі з них ухвалено на рівні ООН, вони стосуються всіх країн – членів цього всесвітнього форуму, а також регіональні, переважно континентальні, ухвалені державами Європи, Америки, Азії або Африки. До перших належить Статут ООН, відповідно до п. 2 ст. 1 якого держави-учасниці зобов'язалися розвивати дружні відносини між націями на підставі дотримання принципу рівноправності та самовизначення народів, а також уживати інших заходів для зміцнення загального миру [9]. Крім цього, загальновизнані правила та принципи цивілізованого самовизначення націй і народів закріплено в Резолюції ООН «Право народів і націй на самовизначення» (1952) [10]; Міжнародній конвенції про запобігання злочину геноциду і покарання за нього (1948) [11]; Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам (1960) [12]; Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 року [13]; Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965) [14]; Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН

(1970) [15]; Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (1966) [16]; Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (1966) [17] тощо.

Так, у п. 3 ст. 1 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, який був затверджений Генеральною асамблеєю ООН 1966 року, зазначено, що всі держави мають відповідно до положень Статуту ООН заохочувати реалізацію права на самовизначення.

У цьому аспекті право націй на самовизначення слід тлумачити як:

- вільний вибір народом державного устрою аж до відокремлення та формування самостійної держави;

- самостійність у вирішенні економічних питань власного розвитку;

- добровільне об'єднання народів у єдину державу;

- вільний вибір інститутів і символів державності [17].

Однією з найскладніших і найгостріших проблем самовизначення народів, націй є національно-територіальне розмежування, найприйнятніші форми реалізації якого – це відокремлення і возз'єднання.

Відокремлення (сецесія) – форма реалізації права на самовизначення, яка передбачає вихід нації зі складу багатонаціонального утворення під впливом волевиявлення народу [18, с. 139].

Возз'єднання (інкорпорація) – форма реалізації права на самовизначення, яка передбачає об'єднання народів (націй) у межах однієї держави, зокрема у формі автономізації, тобто існування в загальнодержавній адміністративній структурі автономних районів і провінцій [18, с. 140].

Отже, реалізація права нації на самовизначення має відповідати принципу територіальної цілісності держави, який у міжнародному праві вперше було закріплено Статутом Ліги Націй, члени якої зобов'язувалися поважати й оберігати від зовнішнього нападу територіальну цілісність і політичну незалежність учасників цієї організації. Слушною є позиція А. Стрижака, на думку якого Ліга Націй та інші міжнародні організації початку ХХ ст. мали низький авторитет, були організаційно слабкими. Більшість країн-учасниць виконували їхні рішення вибірково, керуючись виключно інтересами владних політичних структур [6, с. 36].

Згодом цей принцип було закріплено в Статуті ООН, Декларації про принципи міжнародного права 1970 року [15] та Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 року [11], унаслідок чого він став загальним для всіх держав принципом міжнародного права.

Отже, історичний досвід свідчить, що реалізація народом свого права на самовизначення залишається однією з найскладніших і найактуальніших проблем сьогодення.

Принцип права на самовизначення, на переконання російського державознавця Й. Левіна (1901–1984), – це морально-політична норма, що встановлює межі значущості принципу територіального *status quo*. Єдність цих двох принципів передбачає, що кожна держава має право на територіальну недоторканність, оскільки зазначене право спирається на згоду народів, які населяють цю територію, та обов'язок держави гарантувати їхні невід'ємні права [19, с. 264].

Дослідник П. Рабінович пропонує основні види прав націй розподілити на такі групи:

– *фізичні права* – можливості нації, необхідні для її фізичного існування, виживання, задоволення життєво необхідних матеріальних потреб (наприклад, права на соціальну безпеку, національний та міжнародний мир і мирне співіснування з іншими націями, народами; екологічну безпеку, тобто підтримування довколишнього природного середовища в стані, необхідному для збереження й відтворення здорового генофонду нації; забезпечення життєво необхідного рівня матеріального добробуту нації);

– *етнічні права* – можливості збереження, виявлення, розвитку та захисту національної (етнічної) самобутності, своєрідності, унікальності (наприклад, права на культивування своєї мови, особливостей менталітету, національних звичаїв і традицій, певної (історичної) назви нації, яку вона обрала для себе);

– *культурні права* – спроможність зберігати, виявляти, розвивати й захищати здобутки національної культури в усьому розмаїтті її виявів, а також користуватися культурними надбаннями інших народів (право на збереження пам'яток національної історії та культури);

– *економічні права* – здатність розвивати, примножувати виробництво матеріальних благ для забезпечення й підвищення

рівня добробуту кожної нації (наприклад, право володіти, користуватися та розпоряджатися всіма природними й матеріальними ресурсами на своїй території);

– *політичні права* – можливість самостійно, за власним добровільним рішенням, визначати характер і спосіб свого соціально-політичного конституювання, самоствердження як певної єдності, спільноти, а також формування взаємин з іншими етнічними – як державними, так і недержавними – утвореннями (наприклад, право на політичне самовизначення, тобто визначення свого державницького статусу або як окремої держави, або як автономії чи територіально-національного утворення в складі іншої держави, або як держави, що належить до об'єднання кількох держав) [20, с. 20–21].

Аналіз зазначених актів міжнародного права дає підстави стверджувати, що визнання за народом (нацією) реалізації права на відокремлення й побудову національної держави зумовлено певними обставинами, серед яких:

- компактне проживання на певній території;
- наявність матеріальних і людських ресурсів, здатних забезпечити економічний розвиток держави й достатній рівень життя населення;
- наявність організаційних структур, спроможних забезпечити захист прав свобод і законних інтересів громадян від злочинних посягань, свавілля влади;
- визнання недоторканності кордонів сусідніх держав, відсутність територіальних та інших претензій до них;
- непорушність загальноновизнаних прав представників національних меншин, які опинилися на території новоутвореної держави.

У цьому контексті слушною видається позиція авторів курсу лекцій з політології, які вважають, що самовизначення націй є універсальним принципом вирішення національного питання, однак його не можна розглядати виключно як право на утворення самостійної держави [21, с. 79].

Право нації на самовизначення в сучасних умовах слід реалізовувати за умов гарантування та реального забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини, недопущення її дискримінації за будь-якими ознаками, дотримання принципу верховенства права та філософсько-правової доктрини

переважання загальнолюдських цінностей над інтересами держави, усебічного сприяння діяльності інститутів громадянського суспільства з метою захисту населення від свавілля влади та громадського контролю за суворим дотриманням законів усіма державними органами й організаціями. У галузі зовнішньої політики реалізація права нації на власну державність зумовлена прийняттям і дотриманням загальновизнаних міжнародним правом норм поведінки щодо інших держав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Локк Дж. Два трактата о правлении / Дж. Локк // Сочинения : в 3 т. – М. : Мысль, 1988. – Т. 3. – С. 137–405.
2. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре, или Принципы политического права / Ж.-Ж. Руссо ; пер. с фр. А. Д. Хаютина, В. С. Алексеева-Попова. – М. : КАНОН-ПРЕСС, 1998. – 416 с.
3. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух. Історія та ідеї / О. Баган. – Дрогобич : Відродження, 1994. – 192 с.
4. Франко І. Вибрані твори : в 3 т. / І. Франко. – 2-ге вид., доповн. – Дрогобич : Коло, 2005. – Т. 2 : Проза, драматургія. – 712 с.
5. Касьянов Г. В. Теорії нації та націоналізму : монографія / Г. В. Касьянов. – Київ : Либідь, 1999. – 352 с.
6. Стрижак А. А. Виборче право в Україні: історія і сучасність / А. А. Стрижак. – Київ : Логос, 2012. – 448 с.
7. Siegfried A. Géographie poétique des cinq continents / A. Siegfried. – Paris : La Passerelle, 1952. – 337 p.
8. Іванов М. С. Державне управління етнонаціональними процесами: категоріальний апарат / М. С. Іванов, С. П. Тимофєєв // Державне управління. Політологія. 2010. – Т. 125. – Вип. 112. – С. 20–24.
9. Статут Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_010. – Назва з екрана.
10. Право народов и наций на самоопределение : Резолюция 637 (VII) от 16 дек. 1952 г. // Организация Объединенных Наций : сб. док. – М., 1981. – С. 116–122.
11. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього [Електронний ресурс] : міжнар. док. від 9 груд. 1948 р. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_155. – Назва з екрана.
12. Декларація про надання незалежності колоніальним державам [Електронний ресурс] : Резолюція 1514 (XV) Генеральної Асамблеї ООН від 14 груд. 1960 р. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_280. – Назва з екрана.
13. Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 року // Офіційний вісник України. – 2005. – Ст. 266. – С. 403.

14. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації [Електронний ресурс] : міжнар. док. від 21 груд. 1965 р. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_105. – Назва з екрана.
15. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва ООН [Електронний ресурс] : міжнар. док. від 24 жовт. 1970 р. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_569. – Назва з екрана.
16. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [Електронний ресурс] : міжнар. док. від 16 лют. 1966 р. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042. – Назва з екрана.
17. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 груд. 1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/go/995_043. – Назва з екрана.
18. Конспект лекцій з дисципліни «Культурологічні аспекти політичної діяльності» / [Л. І. Сухотеріна, К. А. Тиганій, І. М. Чистякова та ін.]. – Вид. 2-ге, доповн. – Одеса : Наука і техніка, 2005. – 172 с.
19. Левин І. Д. Суверенитет / І. Д. Левин. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. – 373 с.
20. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. / П. М. Рабінович. – Вид. 5-те, змін. – Київ : Атіка, 2001. – 176 с.
21. Політологія : курс лекцій / [Є. В. Перегуда, Н. І. Рижко, С. В. Стеценко та ін.]. – Київ : КНУБА, 2009. – 96 с.

REFERENCES

1. Lокk, Dzh. (1988). *Dva traktata o pravenii [Two Treatises on the Board]*. (Vols. 1-3). Moscow: Mysl [in Russian].
2. Russo, J.J. (1998). *Ob Obscestvennom dogovore, ili Principy politicheskogo prava [On the Social Contract, or the Principles of Political Law]*. (A.D. Haiutin, & V.S. Alekseeva-Popova, Trans). Moscow: KANON-press [in Russian].
3. Bahan, O. (1994). *Natsionalizm i natsionalistychnyi rukh. Istoriia ta idei [Nationalism and nationalist movement. History and ideas]*. Drohobych: Vidrozhennia [in Ukrainian].
4. Franko, I. (2005). *Vybrani tvory [Selected Works]*. (Vols. 1-3) (2nd ed., rev.). Drohobych: Kolo [in Ukrainian].
5. Kasianov, H.V. (1999). *Teorii natsii ta natsionalizmu [Theories of the nation and nationalism]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
6. Stryzhak, A.A. (2012). *Vyborche pravo v Ukraini: Istoriia i suchasnist [Election Law in Ukraine: History and Modernity]*. Kyiv: Lohos [in Ukrainian].
7. Siegfried, A. (1952). *Géographie poétique des cinq continents*. Paris: La Passerelle.
8. Ivanov, M.S., & Tymofieiev, S.P. Derzhavne upravlinnia etnonatsionalnymy protsesamy: katehorialnyi aparat [Public administration of ethnonational processes: categorical apparatus]. *Derzhavne upravlinnia. Politolohiia, Public administration. Politology*, 112, 20-24 [in Ukrainian].
9. Statut Orhanizatsii Obiednanykh Natsii [The Charter of the United Nations]. (n.d). [zakon4.rada.gov.ua](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_010). Retrieved from http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_010 [in Ukrainian].

10. Rezoliuciia 637 (VII) Pravo narodov i nacji na samoopredelene ot 16 dek. 1952 g. [Resolution 637 (VII) The right of peoples and nations to self-determination of 16 December. 1952]. *Organizaciia Obedinennyh Nacii, The United Nations*. Moscow [in Russian].

11. Konventsiiia pro zapobihannia zlochynu henotsydu ta pokarannia za noho vid 9 hrud. 1948 r. [Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide from December 9, 1948]. (n.d.). *zakon4.rada.gov.ua*. Retrieved from http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_155 [in Ukrainian].

12. Rezoliutsiia 1514 (XV) Heneralnoi Asamblei OON vid 14 hrud. 1960 r. Deklaratsiia pro nadannia nezalezhnosti kolonialnym derzhavam [Resolution 1514 (XV) of the General Assembly of the United Nations from December 14, 1960. Declaration on the granting of independence to colonial powers]. (n.d.). *zakon4.rada.gov.ua*. Retrieved from http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_280 [in Ukrainian].

13. Zaklyuchnyi akt Narady z bezpeky i spivrobotnytstva v Yevropi 1975 roku [Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe, 1975]. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy, Official Bulletin of Ukraine* [in Ukrainian].

14. Mizhnarodna konventsiiia pro likvidatsiiu vsikh form rasovoi dyskryminatsii vid 21 hrud. 1965 r. [International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination from December 21, 1965]. (n.d.). *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_105 [in Ukrainian].

15. Deklaratsiia pro pryntsypy mizhnarodnogo prava, shcho stosuiutsia druzhnykh vidnosyn ta spivrobotnytstva OON vid 24 zhovt. 1970 r. [Declaration on the Principles of International Law Related to United Nations Relief and Co-operation from October 24, 1970]. (n.d.). *zakon4.rada.gov.ua*. Retrieved from http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_569 [in Ukrainian].

16. Mizhnarodnyi pakt pro ekonomichni, sotsialni i kulturni prava vid 16 liut. 1966 r. [International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights from February 16, 1966]. (n.d.). *zakon4.rada.gov.ua*. Retrieved from http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042 [in Ukrainian].

17. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski ta politychni prava vid 16 hrud. 1966 r. [International Covenant on Civil and Political Rights from December 16, 1966]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/go/995_043 [in Ukrainian].

18. Sukhoterina, L.I., Tyhanii, K.A., & Chystiakova, I.M. (et al.). (2005). *Konspekt lektzii z dysypliny Kulturolohiichni aspekty politychnoi diialnosti [Synopsis of lectures on discipline Culturological aspects of political activity]* (2nd ed., rev.). Odesa: Nauka i tekhnika [in Ukrainian].

19. Levin, I.D. (2003). *Suverenitet [Sovereignty]*. SPb.: Yurid. centr Press [in Russian].

20. Rabinovych, P.M. (2001). *Osnovy zahalnoi teorii prava ta derzhavy [Fundamentals of the general theory of law and state]* (5th ed., rev.). Kyiv: Atika [in Ukrainian].

21. Perehuda, Ye.V., Ryzhko, N.I., & Stetsenko, S.V. (et al.). (2009). *Politolohiia [Politology]*. Kyiv: KNUBA [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 23.02.2018

Hultai M. – *Doctor of Law, Judge of the Constitutional Court of Ukraine, Kyiv, Ukraine;*

Fedorenko T. – *Ph.D in Public Administration, Scientific Advisor to a Judge of the Constitutional Court of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

The Right of the Nation for Self-Definition: Philosophical and Legal Measure

The term «self-determination» in the legal literature is considered in two aspects. First, it is an inalienable right of every human community to freely set up its social and political life and to determine its form of government independently. Secondly, as a principle of the functioning of a social law based on natural law and a leading idea of liberalism, whose founders, recognizing the right of the society to self-determination and the establishment of rules of coexistence, emphasized that these rules should take into account as far as possible the rights and interests of each of its members.

Somewhat differently, the ideologists of nationalism understand the right to self-determination. Who preach loyalty and commitment to their nation, political independence, work for the benefit of their own people, and the unification of national consciousness to protect the living conditions of a nation, its territory of residence, economic resources and spiritual values, and is based on a national feeling that is related to.

Thus, it can be argued that the main distinction between self-determination in the sense of liberal and nationalist ideology is that under the former this right belongs to the population of a certain territorial entity, while the latter defends this right mainly for representatives of a certain nationality, for example, for the Russian-speaking community of Crimea or the south – European regions or Ukrainian-speaking population. As underlined in international legal acts one of the most difficult and acute problems of self-determination of peoples, nations have a national-territorial delineation, the most acceptable forms of implementation of which are separation and reunification.

Separation (secession) is a form of realization of the right to self-determination, which involves the withdrawal of a nation from the multinational form of organization under the influence of the will of the people.

Reunification (incorporation – a form of realization of the right to self-determination, which involves the unification of peoples (nations) within a single state, in particular, in the form of autonomy, that is, the existence in the national administrative structure of the autonomous regions and provinces.

The right of the nation to self-determination in contemporary conditions should be exercised exclusively under the conditions of guaranteeing and real security of human rights, freedoms and legitimate interests. The absence of discrimination on any grounds, observance of the principle of the rule of law and the philosophical and legal doctrine of the primacy of universal values on the interests of the state. Promotion of the activities of civil society institutions in order to protect the population from arbitrariness of power and public control over strict laws by all state bodies agencies and organizations. In the field of foreign policy, the realization of the right of the nation to its own state is due to the adoption and observance of generally accepted international norms of conduct in relation to other states.

Keywords: separation, reunion individual, electorate geography, liberalism, people, nation, nationalism, self-determination, socium.